

Ternenge Djesá Drömmar och visioner

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

**Delegationen
för romska frågor**

Ë Delegatsia pe romané pušaimáta

Ternenge Djesá

Romska ungdomars drömmar och visioner

Ternenge Djesá, Drömmar och visioner, var namnet på den ungdomskonferens som Romska ungdomsförbundet, RUF, arrangerade i Norrköping den 16-17 maj 2009 på uppdrag av Delegationen för romska frågor. De cirka 100 romska deltagarna, ungdomar mellan 16-25 år, kom från hela landet.

Under denna tvådagarskonferens fick Delegationen för romska frågor mycket matnyttigt att ta till sig för de kommande förslagen till regeringen.

Det var första gången som romska ungdomar från hela landet samlats för att tala om framtiden. Under två fullmatade dagar fick ungdomarna själva beskriva sin verklighet.

Våren 2009 fick Romska ungdomsförbundet i uppdrag av Delegationen för romska frågor att anordna en konferens. Ett av syftena med konferensen var att ungdomarna som deltog skulle ta med sig informationen som förmedlades under de två dagarna till respektive förening som de tillhör. De deltagande romska föreningarna hade möjlighet att visa upp sig själva och sina alster i ett stort rum i anslutning till konferenslokalen, för att göra sin förening känd bland de övriga romska ungdomarna. Det visades

bland annat upp tidningar, informationsblad, collage, böcker och bilder på aktiviteter som de olika föreningarna har genomfört. Ett annat syfte var att ge svenska myndigheter med anknytning till den romska frågan en chans att informera och föra dialog med de romska ungdomarna. Ett tredje syfte var att Delegationen för romska frågor ville samla in så många förslag de bara kunde i syfte att inkludera dem i det förslag som snart kommer att överlämnas till regeringen.

Konferensen genomsyrades av fem teman vars syfte var att ta reda på vilka behov och vilken inställning som finns bland romska ungdomar i Sverige idag. Kultur, språk, utbildning, delaktighet och framtiden efter

skolavslutningen var de teman som diskuterades i olika workshops. Det var romska aktivister som höll i konferensens workshops.

Konferensens arbetsgrupp bestod av Erland Kaldaras, ordförande för Romska ungdomsförbundet, RUF, Mirelle Gyllenbäck från ÉRG, Kati Demetri, lärare i Roma kulturklass i Stockholm, Amir Fejzuli och Ramiz Fejzuli från Borlänge.

- Vi hade inte så lång tid på oss att planera konferensen, men det hela gick ändå som på räls. Vi i arbetsgruppen funderade över hur vi kunde sätta ihop olika ämnen och olika frågor som vi tycker är viktiga. Vi hoppas att det blir en årligt återkommande konferens, sade Erland Kaldaras.

Denna publikation har tillkomit i samband med konferensen Ternenge Djesá, Drömmar och visioner som arrangerades i Norrköping 2009.

Ansvarig utgivare:
Delegationen för romska frågor

Text: Mirelle Gyllenbäck,
Rosario Ali Taikon
och Bengt O Björklund

Foto: Veronika Portik
och Rosario Ali Taikon

Grafisk design: Bengt O Björklund

Produktion: É Romani Glinda
Kontakt uppgift:
www.romadelegationen.se
www.rufs.org

Tryck: Carlshamn Tryck & Media AB 2009

**Delegationen
för romska frågor**

É Delegatsia pe romané pušaimáta

Ett bättre samhälle att leva i

*Ungdomsminister Nyamko
Sabunis tal till ungdomarna.*

– I våra rapporter kan vi se att ungdomar i Sverige generellt mår bra. Det visar att den unga generationen har helt andra förutsättningar och möjligheter än någon annan generation tidigare. En generation som har tillgång till utbildning på alla nivåer, en generation som har chansen, att när man missat en chans i skolan gå tillbaka och återhämta det man missat. Det handlar om hur vi ska skaffa förutsättningar för att ni ska kunna göra alla de val som ni i dag erbjuds, alla de stora möjligheter som finns. Vi vet att ni har fått redskap via föräldrar, skolan och så vidare. Vi vet också att det finns ungdomar i vårt land som inte har samma möjligheter att nyttja dessa val. Dels för att de inte har nätverket eller stödet hemifrån, en del för att de också konkret bromsas av sina föräldrar att kunna göra dessa valmöjligheter.

Min uppgift som ansvarig för nationella minoriteter och som ungdomsminister är just att fokusera på denna grupp unga, som idag inte har möjlighet att nyttja alla dessa rättigheter. Situationen för er är inte på lika villkor som för alla andra. Vi måste ta hänsyn till det. Då talar vi om de nationella minoriteterna och de särskilda rättigheterna som ni har, som till exempel jag som tillhör en annan etnisk minoritet inte har. De rättigheterna måste vi se till att de inte bara förekommer i lagstiftning, utan att ni har redskap att kunna nyttja de rättigheterna. För rättigheter som inte nyttjas är inte verkliga. Därför har vi lagt en

proposition där vi förstärker de nationella minoriteternas rättigheter och möjligheter till inflytande och att kommunernas ansvar måste öka. De har haft väldigt dålig kunskap om vad det innebär att tillhöra gruppen nationella minoriteter. Många gånger när vi har talat med dem, tror de att det är det samma som etniska minoriteter. De vet inte att ni har rätt till modersmålsundervisning, även om ni inte talar språket hemma. Ni har rätt att få hemspråksundervisning utan att ni måste vara fem stycken som det krävs för etniska minoriteter i Sverige. Det räcker med att en elev önskar undervisningen. Men för att detta ska bli en verklighet måste det finnas böcker på romani chib så att ni kan få denna undervisning. Det måste finnas lärare också som kan detta språk och kan undervisa. Idag vet vi att det brister, både när det gäller läromedel och lämpliga lärare som kan hålla dessa lektioner. Därför görs det satsningar på att utbilda både modersmålslärare i de nationella minoritetsspråken, men också för att se till att kommunerna vet vilka skyldigheter de har gentemot nationella minoriteter. Nu åläggs kommunerna att kommunicera med de nationella minoriteterna som finns i kommunen innan de fattar beslut som rör er. Jag hoppas att ni med hjälp av den här lagen ska ta till er denna rätt, att faktiskt av kommunpolitiker kräva att de lever upp till de konventionerna som vi har undertecknat. Det har passerat 10 år sedan vi undertecknade de här

konventionerna om de nationella minoriteterna och än i dag lever vi inte upp till dem. Vi får fortfarande stark kritik från Europarådet och FN.

Arbetsmarknaden ser svår ut i allmänhet, men i synnerhet för er unga romer, delvis för att många av er inte alltid har den utbildning som behövs. Jag hoppas att ni nu här kan sända budskapet ”ta chansen att utbilda er”, ta chansen att gå tillbaka till skolan och ta tillbaka det ni en gång har missat. Det finns inget land i världen som erbjuder så många chanser till sina medborgare som Sverige. Har man en gång missat sin utbildning så har man både en, två och tre chanser till i Sverige. Vi har grundvux, komvux, och gymnasier, högskolor och bildningsförbund. Alla dessa står till er tjänst för att ge er chansen att ta igen det ni en gång missade.

Framtidens arbetsmarknad kommer inte att ha plats för unga människor som inte är utbildade, det är verkligheten. Men för de unga som inte är lagda åt det teoretiska hållet, finns det nu möjligheter med lärlingsutbildningar. Möjlighet att lära sig ett hantverk.

Ungas hälsa är också något som vi diskuterar och lägger förslag om. Vi har sett kopplingen mellan den diskriminering man utsätts för i samhället och hälsan. Grupper och människor som utsätts för diskriminering, mår i högre utsträckning sämre än andra grupper. Vi vet att den romska gruppen tillhör en grupp som utsätts för diskriminering i högre utsträckning än alla andra. Då är det

viktigt att ni också vet att det inte bara handlar om att bekämpa diskriminering, utan också om att erbjuda möjlighet till rehabilitering. Vi måste se till att ni har riktig tillgång till god hälsa för ni ska kunna känna att ni har en riktig tillgång till välfärden.

Diskrimineringsombudsmannen mot etnisk diskriminering DO, har upphört och uppstått i en ny skepnad. Det viktigaste i DO:s arbete är att de systematiskt jobbar med de grupper där de ser att diskrimineringen är påtaglig för att hitta sätt att förebygga diskriminering. De har jobbat med romska grupper när det gäller bostadssituationen och jag har gett DO i uppgift att fortsätta på detta systematiska sätt när det gäller arbete

och skola och andra områden som är viktiga och grundläggande för er tillgång till välfärd. Det arbetet hoppas jag ska fortsätta.

Ni har rätt till vissa rättigheter som andra inte har. Jag vill att ni ska ta kontakt med era kommunpolitiker för att ta reda på vad det innebär. Jag vet inte hur många av er som går i skolan och hur många av er som inte har modersmålsundervisning. Jag är också orolig att flickor inte alltid ges samma chans som pojkar. Det gäller i denna grupp liksom i många andra grupper, så jag värnar särskilt för flickors möjligheter att avsluta sin utbildning, att inte gifta sig för tidigt. Giftermål finns det alltid tid för, men utbildning är det inte alltid man orkar komma till-

baka till. Ungdomspolitikerna kring ungas utanförskap ska genomsyras av ett jämställdhetsperspektiv hela tiden.

Ni har många intressanta och viktiga ämnen att diskutera och det ni kommer fram till i dag ska delegationen dokumentera och framställa till mig. Det ska så småningom leda till verklig politik. Därför vill jag att ni ska ägna mycket tid till att tänka på vad det är ni vill, så att vi politiker så småningom kan förverkliga det. Ni ska känna, när vi presenterar förslag i framtiden, att "Det var det vi talade om, de lyssnade", för det är det som är vår uppgift. Vi ska lyssna och göra det som ni identifierar som framtida problem för er framtid.

Ta fram era drömmar!

Även Gunno Gunnmo, biträdande ordförande i Delegationen för romska frågor, talade under den första dagen. Han presenterade också sina medar-

betare så att alla deltagare kunde prata med dem under konferensen: Ann-Marie Algemo, huvudsekreterare, Anna-Sofia Quensel, utrednings-

sekreterare, Tiina Kiveliö, utredningssekreterare samt handläggare i kommunala frågor, Manuel Tan Marti, utredningssekreterare och Robert Olsson, praktikant.

– Syfte och mål med denna konferens är det samma som det viktiga uppdrag och mål vi på Delegationen har, nämligen att fånga upp era unga röster. Det betyder att jag och andra som är äldre inte ska

tas in i det här. Passa på tillfället att ta fram era drömmar, era visioner och era krav så att vi kan fånga upp dem. Delegation eller statlig utredning kan låta väldigt abstrakt, men det är en kanal för er att tala direkt till regeringen, en kanal att föra in era frågor i den politiska processen. Vi har ett antal frågor som har speciellt intresse och problematik för oss när vi jobbar med vårt betänkande. Det handlar om att skapa förutsättningar för delaktighet och inflytande. Möjlighet till inflytande, som Nyamko talade om, om det ska fungera på alla nivåer i samhället, måste det finnas forum. För att det ska fungera för er unga, måste det finnas plats för er i dessa forum så att det inte bara bli forum där äldre gentlemän sitter och bestämmer vad som gäller för hela den romska befolkningen. Den här nöten måste på något sätt knäckas. Hur fångar man upp de ungas röster när Delegationen för romska frågor inte längre finns ute i ert vardagsliv, ute i kommunerna och hela vägen upp i det politiska systemet? Det är en av de viktigaste frågorna. Sedan måste jag också säga att jag är full av beundran för den arbetsgrupp som gjort denna konferens möjlig.

Gunno Gunnmo, Ann-Marie Algemo och Anna-Sofia Quensel.

AlisaHalimi, Nazif Bislimi, Anita Ibisevic, Eleonor Frankemo, Simon Wallengren och Erland Kaldaras.

Romska ungdomar har ordet:

De romska ungdomarna presenterade sig och sina verksamheter. Först ut var Anita Ibisevic från Örebro.

– I vår förening var det från början bara tjejer. Vi kände att tjejer har haft ett mindre värde och att de gifte sig tidigt. Då får de ingen utbildning eller något körkort och man ser ner på dem. Två av våra medlemmar har nu tagit studenten och fyra har tagit körkort. På gymnasienivå har vi sjutton elever, fjorton av dem är tjejer, och på grundskolan har vi 78 elever och alla har lärt sig sitt modersmål av vår modersmålslärare Tahiri Naim. Han har arbetat som modersmålslärare i nio år. Han har hjälpt oss mycket med att starta vår förening. Vi fick komma till Malmö flera gånger. Aktiviteter som vi brukar göra är folkdans, då är det småtjejerna som dansar. Häromdagen uppträdde de i centrala Örebro. De skäms inte över sitt ursprung utan vill verkligen visa sin kultur, de är stolta över att de är romer. Även de större tjejerna dansar. Vi har bland annat dansat i Malmö, men utan de traditionella dräkterna. På fritidsgården i Vivalla brukar vi samlas och prata om vart vi ska resa och vad vi ska göra. Några vill bara gå på konsert. Vi har rest runt till flera svenska städer. För några år sedan fick vi besöka EU-parlamentet i Bryssel.

Alisa Halimi från Vänersborg talade om bristen på någonstans att vara.

– Inför den 8 april brukar vi förbereda oss i skolans gymnastiksal efter-

som vi inte har någon lokal för detta. Vi får bara vara där till klockan fem då skolan stänger. Det räcker inte, vi skulle behöva mera tid. Vi dansar inte bara utan vi skriver och läser egna dikter på romanés och svenska. Vi spelar också teater, men vi skulle behöva en lokal för att kunna träna och bli bättre. Jag hoppas att ni alla här kan hjälpa oss att starta en förening i Vänersborg.

Eleonor Frankemo är svensk resande och medlem i Resanderomers riksorganisation som har funnits sedan år 2000 med 200 familjer som medlemmar.

– I föreningen har vi tagit fram en ordlista som ska kompletteras. På grund av bristen på pengar har vi inte kunnat göra den färdig, berättar Eleonor.

Simon Wallengren från Resandeförbundets riksorganisation berättar om sitt engagemang.

– Jag skulle behöva fler engagerade medlemmar som vill kämpa. Vi har många ungdomar och äldre som vill verka för de olika folk-

grupperna. Man behöver välutbildade människor som kan komma med nya förnuftiga idéer. Det har vi bland resandefolket. Vi har till skillnad mot många andra romska grupper haft möjligheten att utbilda oss, kanske inte alla, men många av oss. Det fanns en tid i Sverige när det inte fanns någon tolerans för oss. Det gjordes många hemskheter mot oss resande och andra romska grupper. Man ville radera bort vår kultur och vårt språk. Många har nu glömt bort sitt språk, men det finns ändå människor som kan behärska det mycket bra. Jag tror att framförallt vi unga har så mycket vilja att lära oss språket att vi kommer att klara det om vi får chansen. Vi har gjort en CD för att kunna höra och lära oss uttal. Det hjälper, men vi ska inte behöva göra detta själva. Sverige är tolerant, men vi är på något sätt bortglömda.

Mersina Ahmeti, Kati Dimiter-Taikon, Michel Demetri och David Demetri. Bakom står Erland Kaldaras.

Drömmar och visioner

Maria Papadopolos har spanskt och franskt ursprung. Hon är gift med en svensk rom och har två barn.

– Jag är glad att jag kan utbilda mig samtidigt som min dröm är att kunna ta hand om mina barn och deras utbildning. Jag är även glad att kunna hålla kvar den romska kulturen som jag kan föra över till mina barn. Detta gör jag som gift romsk kvinna och är glad att kunna göra det utan att förlora min kultur. I klädesdräkten, som jag är stolt över att bära, ingår huvduken "dikló" som är symbolen för att en romsk kvinna är gift. Den har samma betydelse som vigselringar för majoritetsbefolkningen.

Michel Demetri talade om kulturkrockar.

– Det förekommer kulturkrockar inte bara mellan samhället och oss, utan även mellan oss och majoritetsbefolkningen. Om man har ett jobb och en nära släkting bjuder in till ett bröllop på kort varsel, då kan man få problem om man inte får ledigt den dagen bröllopet ska gå och dagen efter. Man kan till och med få sparken om ingen ledighet beviljas och man avviker ändå. Det andra problemet är, vad gör man när den nära släktingen blir ledsen och besviken att man inte kommer till hans bröllop?

Michel sökte jobb på Mac Donalds,

men fick inget för att han var rom.

– Jag gav inte upp hoppet om att finna mig ett jobb, utan gick till en annan Mac Donalds. Där uppgav jag att jag var ryss. Det gick bra och jag fick jobbet.

Kati Dimiter-Taikon är redaktör och lärare i Roma kulturklass i Enskede Dalen

– Roma kulturklass är en profilklass i Stockholm. Där bevarar man det romska språket och kulturen. Eleverna har olika drömmar och visioner

”Om tio år hoppas jag att jag har uppfyllt min dröm och att jag är polis. Jag hoppas att jag blir antagen på polishögskolan. Jag har inga planer på att gifta mig.”

om sitt liv. De liksom många andra, tycker också om den romska kulturen. Det flesta eleverna är ofta två eller tre språkiga. Vi har haft ett samarbete med lingvister i Wien och Grass i Österrike för att höja elevernas kompetens i språket.

Föreståndare för Roma kulturklass är Angelina och Micke Dimiter.

Josef är en av eleverna. Han har stora visioner, han vill bli president.

– Alla som har makt och styr är presidenter och då skulle jag vilja bli det och styra vårt land på ett helt annat sätt än vad som görs. Jag skulle ge alla ett arbete, för alla behöver pengar

att försörja sina familjer och familjen är det allra viktigaste här i landet.

David Demetri gick tillsammans med en vän på en kurs Brottsofferjouren arrangerade.

– Det råder brist på romska volontärer som kan ta emot samtal så vi blev kontaktade av deras telefoncentral och erbjöds en kurs. Vi är nu klara med den och är språkvolontärer för romer. Vi är stödpersoner och vittnesstöd till brottsoffer. Vi vill utveckla arbetet, till att börja

med i Stockholm, och i framtiden vill vi ha flera romska brottsofferjourer runt om i landet,

anslutna till Brottsofferjouren i Stockholm. Vi skulle vilja börja med Norrköping, Göteborg och Malmö där det finns mycket romer. Romer har problem med att förstå rättsväsendet, de kan inte så mycket om polisens och domstolarnas arbete, så vi hjälper dem. Det finns även romer som har problem med språket och behöver hjälp.

Amir Fejzuli från Borlänge håller på med olika projekt inom sjukvården. Bland annat tolkar han för romer som till exempel har fått hjärtinfarkt men inte riktigt har förstått varför.

– Om man inte kan språket blir det

Maria Papadopulus, Amir Fejzuli, Ferdijan Demiri, Thereza Eriksson och Mirelle Gyllenbäck.

svårt. Man vet bara att man ligger risigt till.

Amir Fejzuli har olika idéer om hur man ska engagera ungdomar.

– Jag vet att många av er ungdomar här har drömmar så jag tänker starta ett projekt med skådespeleri. Jag känner på mig att många av er har talang för detta. Jag vill att vi visar upp oss, visar att vi finns, att vi är kunniga, att vi är delaktiga överallt. Det är inte lätt i början men sedan kommer det av sig självt.

Han har också en tidning.

– Vi romer vill ju visa upp det vi gör, våra traditioner och vår kultur. Det gör vi i vår tidning Romano Hango. Det är viktigt att även de muslimska romerna har en tidning där det står när det är bröllop och så. Det är bra att vi har en tidning på vårt eget språk så att barnen inte glömmer det. Men givetvis måste de kunna tala svenska eftersom det är i Sverige de bor.

Ferdijan Demiri kommer från föreningen Romano Merako i Katrinholm.

– Vi har en förening med sjuttio medlemmar och vi har startat ett fotbollslag. Det tror jag är bra. För två år sedan blev vi sponsrade av É Romani Glinda. Jag tror att vi är det enda helt romska fotbollslaget. För två år sedan startade vi i division tre. I år spelar vi i division ett. Svenska folket måste få veta att vi kan spela fotboll.

Thereza Eriksson spelar inte fotboll.

– Däremot är jag lärare på en

romsk folkhögskola i Göteborg där jag också bor. När jag var yngre kände jag att jag inte hade samma förutsättningar som andra i min ålder att lyckas. Idag, så här i efterhand, ångrar jag att jag inte tog tag i de drömmar jag hade då. Jag ser nu att det går att leva med båda, man kan både vara traditionell romsk kille eller tjej och samtidigt ta till sig det som det svenska samhället har att ge. Och det går att vara gift. Jag var femton år när jag gifte mig och

sjutton när jag fick barn. Men idag är jag utbildad lärare och har arbetat med många olika projekt. Ni ungdomar är lika mycket värda som alla andra ungdomar. Ni har samma rättigheter. Men måste själv kämpa för att få dem. Det är era liv och er framtid som hänger på det. Jag hoppas ni kan se det i ett ljusare perspektiv än vad jag än gång gjorde. Nu är jag stolt över att vara rom och att vara svensk och leva i Sverige. Det är det jag vill förmedla till er.

Vad gör ni om tio år? Ta fram spåkulan!

– Jag lär mig hela tiden nya språk och just nu kan jag cirka 12 tolv språk nästan flytande. Men när jag har tröttnat på att tolka vill jag studera till advokat. Det är min dröm.

– Språket är det viktigaste, utan språk finns det ingenting, och lär ni er språket, så slipper jag tolka och kan studera till advokat.

Amir Fejzuli

– I början så hatade svenskarna oss när vi startade det nya fotbollslaget. De trodde att vi var bråkiga, att alla invandrare slåss. Sedan bevisade vi för dem att vi kan spela som

ett lag. Vi skriker inte till varandra. Vi vill bli som Zlatan. Han är duktig.

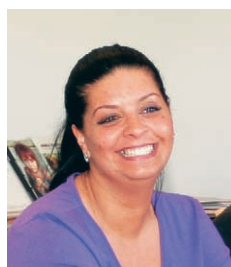
Om tio år kommer vi att ta betalt när folk vill se oss spela fotboll.

Ferdijan Demiri

– Jag är 33 år då. Jag tror att jag kommer att fortsätta som journalist och att jag även kommer att arbeta med andra minoritetsfrågor än de romska. Det känns angeläget för mig.

Mirelle Gyllenbäck

– Jag tror att romerna är mer politisk aktiva om tio år. Dörrar öppnas nu för oss att bli väl insatta i politiken. Det måste man vara om ska förändra något. Motivation och

framtidssynen hos romska ungdomar om tio år kommer att vara högre och vidare än vad den är idag. Om tio år är jag nog både mormor och farmor.

Vi befinner oss på en trampolin eftersom vi har brist på så många områden. Men när vi ser att det fungerar med integrationen, när romer i Sverige är integrerade, så kommer vi att mötas i arbetet med majoritetssamhället.

Thereza Eriksson

– Jag tror att vi arbetar på en politisk nivå kanske inte så högt upp. Jag vill arbeta med alla på gräsrotsnivå. Det är där man kan hjälpa och stödja människor.

Det gör vi ju redan. Varje dag möter vi icke-romer, de hjälper oss, vi hjälper dem. Delegationen för romska frågor är inte enbart romer och det finns andra organisationer som vi samarbetar med. Vi hjälper varandra. Alla vi som arbetar med romska frågor har redan ett samarbete med icke-romerna.

Kati Dimiter-Taikon

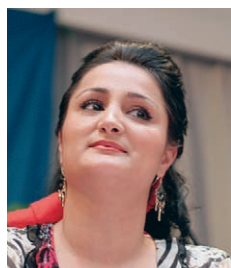

– Om ett år ska jag läsa juridik. Efter det vet jag inte vad i rättsväsendet jag kommer att syssla med. Åklagare och så vidare, det är där jag hoppas kunna stödja de romska grupperna.

Om man inte har någon makt i samhället kan man inte heller visa sin identitet.

– Många resande är väldigt välutbildade och har höga ställningar i samhället, men de syns inte på grund av den gamla förföljelsen. De behöver också hjälp med att visa sina identiteter och bli mer självsäkra. Det är jätteviktigt och det gäller alla romska grupper. När folk börjar se att det finns resande och romer på höga poster kommer det att hjälpa dem som är i bottenkiktet, det tror jag att ni alla håller med om.

Simon Wallengren

– Kulturen ska man bevara och sina seder. Man ska vara stolt över den man är och respektera det.

Om tio år är jag 34 år. Mitt drömjobb är att arbeta i en Galleria med

smink och så.

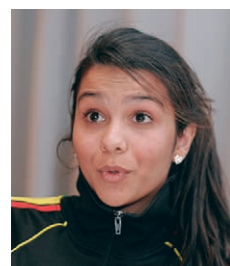
Maria Papadopulus

– Jag är 30 år nu och har redan fem barn. Jag hoppas att mina barn kan vara barn och ungdomar och kan leva i ett samhälle där det är okey att vara rom och svensk och att de

är friare än vad vi är.

Erland Kaldaras

– Just nu pluggar jag på en barnskötarlinje. Jag vill arbeta med barn.

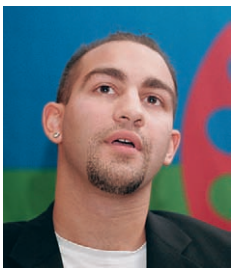
Mersina Ahmeti

– Om tio år är jag tjugosex. Då har jag pluggat klart. Sedan kanske jag studerar vidare på universitetet. Då kanske jag också är nygift, jag tänker inte gifta mig ti-

digt. Jag kanske fortfarande håller på med att stödja ungdomarnas kultur.

Alisa Halimi

– Jag kommer bara att vara arbetare, men jag har ett drömjobb. Jag vill bli en FBI agent.

Michel Demetri.

– Om tio år är jag advokat. Jag ska börja studera samhällskunskap på gymnasiet nu. Jag hoppas att det går bra och att folk inte tar hänsyn till min bakgrund

utan ser vem jag är. Det är min dröm.

Anita Ibisevic

– Om tio år hoppas jag att jag har uppfyllt min dröm och att jag är polis. Jag hoppas att jag blir antagen på polishögskolan. Jag har inga planer på att gifta mig.

Nazif Bislimi

– För tio år sedan när jag var femton var drömmen att ha barn inom tio år och vara gift. Nu har jag barn och är gift. Nu är min framtidsdröm att om tio år är mina barn tonåringar

och då ska jag kunna prata med dem på svensk romani. De ska kunna gå i skolan och få modersmålsundervisning. Jag skulle också vilja bli lärare.

Eleonor Frankemo

På kvällen blev det middag och sedan dans.

En viktig konferens

Lars Stjernkvist är kommunalråd (s) i Norrköping och han talade bland annat om respekt.

– Jag inser att den här konferensen är viktig för att om både Norrköping och Sverige ska fungera i framtiden, ja då måste vi, tror jag, respektera varandra för de vi är som individer, inte som Motalabo eller romer eller som syrianer eller som någonting annat. Vi måste bedöma varandra så som vi är, inte döma folk för att man kommer från en viss

grupp eller har en viss bakgrund. Men samtidigt, om vi ska lyckas måste vi också ha rätten att känna stolthet över den bakgrund vi har och den identitet som vi själva väljer. Därför är den här konferensen viktig och jag hoppas att den kommer att bidra till att stärka er sammanhållning och er identitet, stolthet och fortsatta kultur. Jag hoppas att denna konferens bidrar till att få upp ögonen på fler Norrköpingsbor och andra svenskar.

Fem viktiga teman

Konferensen hade fem teman vars syfte var att ta reda på vilka behov och vilken inställning som finns bland romska ungdomar i Sverige idag. Kultur, språk, utbildning, delaktighet och framtiden efter skoloravslutningen var de teman som diskuterades i olika workshops. Det var romska aktivister som höll i dessa workshops.

Språket

Kati Dimiter-Taikon höll i workshoppen om språket.

– Vi har talat om språk och det har visat sig att det behövs mer teve och tidningar för att utveckla vårt språk. Vi behöver en styrka för att visa vår identitet och att kunna visa vilka vi är och att vi är lika värda som alla andra människor. Vi vill kunna utveckla vår kultur och vårt språk, säger Neno Demirovski från Birger Sjöberg gymnasiet i Vänersborg som var delaktig i workshoppen.

– Vi behöver mer romsk litteratur. Då kan man få en överblick över andra språkvarieteter. Det är bra för att lära känna de andra gruppernas språk, sade Kati Dimiter-Taikon.

Att utbilda sig som vuxen har resulterat i att många romer har hamnat i en skuldfälla.

– Information om hur CSN-lån fungerat och att det var ett lån och inte ett studiebidrag, har gått många romer förbi. Gruppen talade om hur man skulle skapa möjlighet för skuldsanering, många romer ligger fortfarande i skuld hos CSN. Obetalda skulder hamnar till slut hos kronofogden vilket i sin tur medför att det skapar ytterligare svårigheter bland annat minskar möjligheten att söka bostäder. Vi har även talat om att man kan få ett jobb utan utbildning. Gruppen vill att man ska-

par skräddarsydda yrkesutbildningar som passar romerna. Det finns romer som är duktiga och händiga, men hur ska man kunna förkovra sig i det då man inte har gått i skolan. Därför finns ett behov av specialsydda utbildningar, sade Kati Dimiter-Taikon.

*“Att ha fotbollsspelaren Zlatan
som förebild har gjort att
många romska killar börjat
spela fotboll.”*

Delaktighet

È Romani Glindas Rosario Ali Taikon och Mirelle Gyllenbäck höll i workshopen som handlade om delaktighet. Cirka tio ungdomar deltog i denna grupp.

– Det var en intressant grupp som bland annat talade om sina personliga erfarenheter. Ett av de viktiga elementen när det gäller delaktighet och representation gruppen kom fram till var att de finns ett stort behov att organisera sig. Vi har även talat om rollen i samhället, att det är viktigt att skaffa sig en position där man kan hjälpa människor av alla slag. Alla romer i gruppen ville hjälpa och arbeta mellan romska och andra grupper, sade Rosario Ali Taikon.

Det som togs upp på workshopen handlade inte renodlat om delaktighet utan även om aspekterna runtomkring ämnet. Från början hade ungdomarna svårt att definiera vad delaktighet innebär. För dem handlade det om att vara involverad i exempelvis olika föreningar, inom familjen, i skolan och så vidare, inte enbart i den romska frågan. Flera av ungdomarna i denna workshop gick i sista årskursen i nian eller så hade de börjat gymnasiet. Flera av dem var redan delaktiga på något sätt i en romsk förening, men kände att de gärna ville göra mer, men vet inte vart de ska vända sig. Deras modersmålslärare är en person med många järn i elden. Han är inte bara modersmålslärare utan hjälper och är med och organiserar olika träffar för ungdomarna på fritiden. Det framkom även att i vissa fall och beroende på vilken kommun man tillhör, är det olika svårt eller lätt att vara delaktig. Trots att ungdomarna har mycket vilja inom sig så kände de att det är svårt många gånger om de inte har några vuxna bakom sig i deras beslut.

– Gruppen kom fram till att det var viktigt med familjens stöd i sin utbildning. Vi har fått höra olika exempel om hur man inte har kunnat utbilda sig på grund av för tidiga giftermål. Detta har kanske gett en negativ start på deras liv. Och sedan har det funnits de i gruppen som tycker att i Sverige kan man sköta både sin familj och utbildning för att senare komma ut i arbetslivet.

Det framkom även att det förekom-

mer rasism i många kommuner vilket gör det svårare för romerna att vara delaktig inom olika frågor. En av ungdomarna i workshopen som arbetar som modersmålslärare berättade att han sökt jobb som modersmålslärare på flera skolor, men så fort de fick reda på att han har romskt ursprung har han känt att han blivit bemött på ett annat sätt. Idag jobbar han på en skola där förhållandena är bra och han slipper känna sig utpekad för sitt romska ursprung, men han medger att det var svårt från början. Enligt honom var det viktigt att föregå med gott exempel och visa till andra romer att även romer kan. Men det var även viktigt utåt sett, mot majoritetsbefolkningen.

Att det ska vara ett större samarbete mellan romer och icke-romer tyckte samtliga i gruppen var viktigt. Frågan om giftermål togs även upp. Tjejerna i gruppen ansåg att det är viktigt att först skaffa sig en utbildning innan de gifte sig, eftersom de trodde att det skulle bli svårare att utbilda sig om man gift sig vid tidigt ålder. Men en av tjejerna motsatte sig detta och ansåg att det inte alls var ett problem att vara gift tidigt och utbilda sig. Alla i gruppen var överens om att det krävs en utbildning för att kunna göra sin röst hörd i större sammanhang. En av personerna i gruppen tyckte att det var viktigt att engagera sig i politiken om de ville göra sin röst hörd.

Eftersom delaktighet är ett vitt begrepp så togs det även upp kultur och hur den romska kulturen ska kunna

behållas genom att vara delaktig i olika samhällsaktiviteter. Ungdomarna var ense om att man inte behöver tappa bort sin identitet och kultur för att de jobbar eller utbildar sig, flera av dem ansåg till och med att det i vissa fall kan göra dem starkare.

När det gäller delaktighet och hur den kan upprättas så ville inte ungdomarna att den enbart skulle ske med andra romer, utan även med majoritetsbefolkningen. De ville gärna vara mer aktiva på sin fritid genom olika engagemang men många av dem kände att de inte visste vart de ska vända sig någonstans. Atnan Krueziu, modersmålslärare från Borås, berättade att han efterlyst någon form av aktivitet för romska ungdomar efter skolan. Han hade vänt sig till de som har hand om fritidsgården på den skolan varpå det hade lett till att han fick låna fritidsgården en kväll i veckan för att samla ihop ungdomar för bland annat biljard, spel och teater.

Gruppen diskuterade också förebilder. Man talade om att de var gemensamma att det var viktigt och entusiasmerande att ha olika förebilder. Att ha fotbollsspelaren Zlatan som förebild har gjort att många romska killar börjat spela fotboll. De har även andra romer som förebilder som redan finns på olika strategiska arbetsplatser som Delegationen för romska frågor, DO och andra statliga institutioner, romer som arbetar inom den romska politiken och i olika organisationer.

Utbildning

Tereza Eriksson, lärare på Agnesbergs Folkhögskola, höll en workshop om skola och utbildning.

– Vi enades om att skolan är viktig och en nyckel till framtiden, att utbildning är makt. Vi talade också om hur man ska kunna ta till sig utbildning om man är rom och om när romer utbildar sig som vuxna resulterar det ofta i att de hamnar i en skuldfälla. Information från samhället till romerna om hur CSN-lån fungerar har varit dålig. Att det är ett lån och inte ett studiebidrag, har gått många romer förbi. Gruppen talade om hur man skulle skapa möjlighet för skuldsanering, många romer ligger fortfarande i skuld hos CSN. Detta har blivit ett hinder till fortsatta studier för många romer. Obetalda skulder hamnar till slut hos kronofogden vilket i sin tur medför att det skapar ytterligare svårigheter, bland annat minskar möjligheten att söka bostäder. Vi vill också att man skapar skraddarsydda yrkesutbildningar som passar romerna. Det finns många romer som är duktiga bilmekaniker, men de kan inte försörja sig på det för de har ingen utbildning inom det området. Därför behövs

dess riktade utbildningar.

Det förekommer även att romer skriver in sig på utbildningar och ansöker om studiemedel som en nödlösning för att slippa bidragsberoende, utan att vara införstådda med att de

”Det finns många romer som är duktiga bilmekaniker, men de kan inte försörja sig på det för de har ingen utbildning inom det området.”

skuldsätter sig. Ibland har de även känt sig påhejade och även lurade av sin handläggare på socialtjänsten att börja studera och ansöka om studiemedel utan att vara medvetna om återbetalningsskyldigheten.

I workshopen föreslogs ordentlig information från CSN, gärna på romani chib, till de som ansöker om studiemedel. Vidare föreslogs att man ser över möjligheterna till alternativ finansiering av vuxenstudier, t ex omvandlat socialbidrag. För äldre romer som tidigare inte varit berättigade till skolundervisning föreslogs att de beviljas studiemedel till studier som inte behöver återbetalas.

Gruppen talade även om diskriminering, något som hindrat romerna

att utbilda sig. Man har inte så många förebilder som har lyckats.

– Varför anställer man inte romer? Vi kom fram till att det var brist på information från majoritetssamhället till romerna och från romerna till majoritetssamhället. De måste lära känna varandra. Det måste finnas en dialog för att förhindra att fördomarna lever kvar.

Något som berörde Tereza mycket var att en av deltagarna påstod att det fanns skolor som försöker hindra romska barn att tala sitt modersmål när de kommer hem.

– Man säger åt de här barnen att de måste tala svenska när de är hemma och det känns skrämmande. Så får det inte vara. Man har ju rätt att tala sitt modersmål.

I Sverige finns det några klasser och skolor som enbart vänder sig till romska elever, främst inom vuxenutbildningen. Exempel på detta är Agnesbergs folkhögskola i Göteborg, I.R.I.S- skolan i Malmö, romaklasserna på Sundbybergs folkhögskola i Stockholm och Roma kulturklasser i Enskededalen i Stockholm. De har tillkommit som komplement till ordinarie utbildningsformer eftersom många romer inte fullföljt sin grund- eller gymnasieskola och inte heller känner sig välkomna i det ordinarie skolsystemet. I de romska skolorna och klasserna läggs stor tyngd på kulturell identitet vad det gäller språk, historia, traditioner, seder och bruk.

I workshopen konstaterades att det är mycket värdefullt med den typen av särskilda romska klasser

och skolor då det skapar en kulturell trygghet och gemenskap som ger bättre förutsättningar för inläring och för att man klarar sin examen. Inom utbildningarna erbjuds också undervisning i och på romani chib vilket ses som en stor fördel. Eleverna slipper också känna sig diskriminerade eller osynliggjorda vilket de ofta upplevt i andra skolor. Det konstaterades dock att det gäller att se upp så eleverna i de romska klasserna inte isoleras från övriga klasser. Det kan i sämsta fall leda till att eleverna, även om de får en examen, inte har kontakt med några icke-romer och deras nätverk, vilket i sämsta fall försvårar möjligheterna till arbete, trots behörig utbildning.

Många upplevde att diskrimine-

ringen på arbetsmarknaden är så stor att det inte räcker med ett bra betyg. Man behöver därför aktivt stöd från skolan eller någon annan aktör som kan agera "dörröppnare" för att det ska ges möjlighet till ett arbete.

Alla i workshopen var överens om att chanserna att få arbete ökar om man har en utbildning. Alla ansåg också att det ska vara självklart att romska elever ska ha tillgång till en bra skola på samma villkor som alla andra skolelever. Eftersom romer är en nationell minoritet med särskilda rättigheter är det viktigt att skolan känner till dessa rättigheter: att det ska undervisas om de nationella minoriteterna i skolan och att romska elever har rätt att kräva modersmålsundervisning och studiehandledning på romani chib. Det stod klart att flera av deltagarna i workshopen inte kände till sina rättigheter inom skolområdet.

Workshopens yngre deltagare bodde alla i Vänersborg och gick i årskurs nio och i gymnasiet. De ut-

tryckte alla att det är viktigt med en högre utbildning. Alla hade satt upp mål för sin utbildning; musikhögskola, operationssköterska, bilmekaniker, tandläkare, egenföretagare inom handeln och byggarbetare. De fick stora applåder av övriga deltagare!

På frågan varför de klarat sig så bra i skolan och varför de hade så tydliga mål och framtidsdrömmar – till skillnad från många andra ungdomar, berättade de följande:

De går eller har gått i Torpaskolan i Vänersborg som satsat stort på undervisning i modersmål. Alla uppgav att de hade "stränga" och utbildade föräldrar, även om få av dem lyckats få arbete i Sverige. De såg möjligheterna med att förena giftermål med utbildning och arbete, även för tjejerna.

Kultur

Workshopen hade cirka 20 deltagare och bestod av tre delar. Den första gick ut på att försöka definiera vad romsk kultur är för deltagarna. Den andra försökte klargöra vilka hinder deltagarna mött och möter i vardagen vid utövandet av sin kultur. I den tredje delen samlades önskemål från deltagarna när det gäller en förbättring av möjligheterna att utöva sin kultur i samhället.

Det var Angelina Demetri-Taikon som höll i workshopen.

– Som ni alla vet älskar ju romerna sin kultur. Vi ville veta vad som händer inom den romska kulturen och vilka hinder som finns, berättade Angelina Demetri-Taikon.

Gruppen kom fram till att romer behöver lokaler för olika aktiviteter, som för musik och undervisning och för att kunna umgås. Men man stöter ofta på problem. Hyresvärdar menar att det blir stökigt när en rom hyr lokaler.

– De har en förutfattad mening om oss. Gör en rom fel så får alla romer skulden. Därför behövs en attitydförändring, man kan inte generalisera.

Gruppen kom också fram till att det behövs fritidsgårdar för romska barn.

– Inte för att vi vill skilja oss från icke-romerna, men för att utveckla arbetet i skolan och på ett tidigare stadium utveckla de romska traditionerna och sättet att leva.

Men andra menade att en uppdelning är farlig då det på många sätt kan motverka integrationen i samhället. Vissa menade också att det för romska unga kvinnor, särskilt muslimska, kunde uppfattas som jobbigt att vistas på en allmän fritidsgård då den besöktes av båda könen.

Man talade även om de olika behov som finns bland romerna. Behoven skiljer sig åt mellan grupperna.

– Det finns för lite information om romerna och för romerna, bland annat att man firar 8 april som Internationella Romadagen. Vi vill att det ska finnas mer litteratur på romanés som kan förklara seder och bruk. Det finns också behov av romsk personal i skolan som ska arbeta med romerna. Romska barn måste få möjlighet att tala och lära sig mer romanés.

Man talade även om att det behövs

mer romsk media så som radio, tv och tidningar.

Erland Kaldaras talade om vad det är som är grunden för den romska kulturen.

– Familjen och släkten, seder och bruk, dans, musik, mat, kläder, smycken och alla våra symboler. Även kris tillhör vår kultur även om det inte tillhör alla grupper. Men kris möts av hinder för de olika rättegångarna när de behöver lokaler, sade Erland Kaldaras.

Kris är ett exempel på hur vissa grupper av romer utvecklat egna system för att lösa konflikter. Det är en sorts rättegång som används för att bland annat avgöra huruvida en skilsmässa kan få genomföras eller inte.

Språket är en viktig del för den romska samhörigheten. Andra bitar som stärker gemenskapen och identi-

teten är familjemiddagar och fester med romsk mat vid bröllop, begravningar och andra tillfällen. Eftersom en familj inom den romska kulturen inkluderar även hela släkten tenderar tillställningarna att bli välbesökta. Dessa familjekonstellationer präglas av en genomgående respekt för framförallt äldre. Något som även gäller utanför ramarna för familjerna.

Vad finns det för hinder för utövan-
det av romsk kultur?

"Det svenska samhället" svarar en av ungdomarna som deltar på

workshopen. Det svenska samhället är anpassat efter majoritetssamhällets traditioner vilket gör att minoriteter, som den romska, osynliggörs eller till och med diskrimineras. Detta gör inte bara avtryck på allmänhetens inställning och attityd gentemot minoriteter, utan även på den egna gruppens bevarande av traditioner och språk. Det finns många exempel på människor från den romska minoriteten som anpassat sig efter den rådande ordningen. Resultatet blir att människor assimileras på bekostnad av bevarandet av den egna identiteten och minoritetens kultur.

Några områden där osynliggörandet av den romska kulturen syns särskilt tydligt är inom skolväsendet och media. För unga romska studerande

saknas tillgång till språkundervisning på sitt modersmål, skolmaterial på romani chib och behöriga lärare i alla dialekter. I skolan saknas även historiskt material som berör den romska kulturen och dess historia, vilket är en viktig del för att bli befast som en erkänd nationell minoritet av majoritetssamhället.

Inom den romska minoriteten finns

”Kris är ett exempel på hur vissa grupper av romer utvecklat egna system för att lösa konflikter.”

fem grupper där resande är en av dessa. På grund av en hård historisk assimileringsspolitik saknar de idag stora delar av sin kultur såsom ett komplett språk.

I gruppen talade man om diskriminering i olika former. Några situationer då romer särskilt utsätts, är när de besöker affärer och punktmärkas av väktare som utgår ifrån att de ska stjäla och när de tar körlektioner. Det är framförallt finsk-romska kvinnor som bemöts oseriöst med nedlåtande kommentarer vid körlektioner på grund av sina traditionella kläder, vid anställningsintervjuer, när de går igenom tullen där de visiteras extra noga. Inom skolan utsätts romska ungdomar ofta för diskriminering på grund av klädsel, språk eller etnicitet.

För att detta ska kunna motverkas krävs att det i skolan finns vuxna romska förebilder som dels kan vara en viktig part i att utbilda både lärare och elever i den romska kulturen, och dels stötta de romska elever. Skolan måste dessutom tillgodose de behov som romer i allmänhet och romska ungdomar i synnerhet har av studiematerial, undervisning och behöriga lärare i sitt modersmål.

De äldre, som sedan många år tillbaka förlorade sin tillit till skolan på grund av negativa egna erfarenheter, kan i vissa fall även projicera sin

misstro på sina barn, som

då får ytterligare en faktor att arbeta mot. För att detta ska kunna motverkas krävs att den svenska skolan återvinner de äldre romernas förtroende, för att de sedan helhjärtat ska kunna stötta ungdomarna i sina val att fortsätta studera.

Det behövs även mer information som behandlar romsk kultur och historia som en del av världshistorien, men framförallt som en del av Sveriges historia. Detta ses som en viktig del av att bli accepterade av majoritetssamhället genom att kunskap om romsk kultur och tradition når ut till allmänheten.

För resande krävs att den kultur och tradition som de under lång tid blivit isolerade ifrån tillgängliggörs. Det krävs bland annat nyproduktion av läromedel på svensk romani och resurser för att möjliggöra kultur- och språkstärkande verksamhet runt om i landet.

De fem grupperna som inkluderas under romer måste lära känna varandra och framförallt varandras kulturer och traditioner. Det finns ett särskilt behov av detta när det gäller resande, då de ofta känner sig osynliggjorda och bortglömda.

Genom att ta lärdom av homosexuellas kamp, som för ca 30 år sedan befann sig i samma läge som romer gör idag, finns viljan att driva liknande kampanjer för att nå ökad tolerans från majoritetssamhället gentemot romer. Idag finns även ett behov av framträdande offentliga romska förebilder inom alltifrån nöjesbranschen och sportvärden till politiken. Något som skulle ses som positivt dels för att den romska minoriteten uppmärksammas i positiv anda, och dels för att det idag saknas romska förebilder för romska ungdomar.

Framtiden

Dagens sista workshop handlade om framtiden. Diskussionsledare var Maria Papadopolos och Amir Fejzuli. Sexton konferensdeltagare medverkade.

- Vi har diskuterat om media. Det är viktigt att vi syns i media för att kunna knyta kontakt och kunna tala om romer. Vi är inte så annorlunda, sade Maria Papadopolos.

Hon menar att man oftast bara visar misären och det som handlar om kriminalitet.

- Vi vill att man visar mer positiva saker och verkligheten i det romska samhället. Att man talar om arbetslösheten som ökar bland romer.

Under workshopen talade man även här om diskriminering.

- Vi blir diskriminerade när vi är ute och handlar. Vi måste vara mycket tydligare att markera att det inte är okey att i smyg följa efter och ha en förutfattad mening om att man är inne i affären för att sno. Man ser genast att en diskriminering är på gång. Blir man diskriminerad anmäl händelsen till DO, att ni är eller har blivit diskriminerade. Vi är romer och ska vara stolta över det.

En ung kvinna berättar att hon nu går i gymnasiet med målet att bli socionom. Hon vill bli något för att kunna hjälpa andra. För åtta år sedan kom hon till Sverige från Makedonien där hon upplevde "ett tryck från alla håll".

Amir Fejzuli ställde frågan: Vad är

er inställning till giftermål och barn? Kommentarer kring denna fråga blev något av en röd tråd i framtidsdiskussionen där en huvudlinje var att man måste utbilda sig innan man gifter sig, men uppfattningen att man måste kunna utbilda sig och ha ett arbete även om man är gift framfördes också.

- Det är dåligt att vi romer rymmer och gifter oss så tidigt. Svenskarna gifter sig när de är 28 år.

- Svårigheten är att vi romska flickor inte får träffa killar, därför gifter man sig tidigt.

En information från Christina Rodell Olgac om utbildningar på Södertörns högskola blev inledningen på en diskussion om utbildning.

Ett konstaterande var att skolor måste finnas spridda över landet och det måste finnas olika former av utbildningar till exempel distansutbildning för att romska ungdomar ska kunna delta.

Gandhigymnasiet i Ungern nämndes av Christina som ett intressant exempel på hur utbildning kan organiseras.

- Lärarna från skolan reser runt och talar med föräldrarna för att göra reklam för skolan och bygga förtroende mellan skola och föräldrar. Skolan är en internatskola men eleverna reser hem till sina familjer på helgerna. Under terminerna genomförs föräldrabesök vid skolan också detta som en förtroendeskapande åtgärd.

Slutsatsen av diskussionen som följde var att det behövs utbildningsmöjligheter för unga och unga vuxna romer på olika platser i landet. Där ska finnas praktiska och ekonomiska förutsättningar att komplettera sin utbildning som grund för högre utbildning och att få yrkesutbildning.

Frågan om arbete kom också upp och då konstaterades att det i gruppen fanns en taxiägare. Som egenföretagare ägde han tre taxibilar. Han kör själv tillsammans med sin far och en annan anställd "en svensk".

Konstaterandet att "vi får inga jobb när de förstår att vi är romer" blev övergången till problemet med diskriminering.

- De som inte avslöjar att de är romer blir bättre behandlade om de uppfattas som greker, chilener eller så, sade en av deltagarna.

I reaktionerna på frågan om hur man ska reagera då man diskrimineras lyste misstron mot majoritetssamhället igenom. Det fanns olika uppfattningar, men för flera var det ingen självklarhet att anmäla diskrimineringen, då kan man bli ännu mer utsatt och ingen bryr sig, var undertonen i den diskussionen.

Gruppens svar på hur man ska ändra på bilden av romer blev något av en sammanfattning av framtids temat: Utbildning. Arbete. Skaffa inte barn för tidigt. Mediernas bild av romer måste justeras.

Joakim von Scheele, Christin Rodell Olgac, Mats Wennerholm och Annika Öhqvist.

Myndigheterna har ordet

Under konferensen fick de myndigheter som arbetar för romer tillfälle att informera om sina verksamheter, bland annat om vilka bidrag de romska ungdomarna kan söka via sina föreningar.

Delegationen för romska frågor

Först ut var Maria Leissner, ordförande i Delegationen för romska frågor.

– Jag kommer från en utredning som också är en myndighet som bara kommer att finnas något halvår till, sedan har vi fullgjort vårt uppdrag. Vi hoppas att få lära oss mycket av det ni säger och ta vara på det i vår utredning. Jag hoppas att när vi lämnar vårt förslag till regeringen så kommer vi att ha så många bra förslag som är så genomarbetade att regeringen kommer att ta tillvara på dem, skicka dem vidare till riksdagen, se till att de blir genomförda som lagstiftning och att de ser till att det finns pengar att genomföra förslagen. Det är målsättningen med vår utredning. Att se till att våra förslag blir verklighet. Den andra målsättningen är att göra som regeringen har bett oss om, försöka hitta de förslag som kan se till att romers situation i Sverige kan bli bättre. En sak har jag fäst mig vid särskilt av det ni sade här i panelen: satsa på utbildning. Det är underbart att höra er säga det! Vi har

pratad mycket i Delegationen och vi är överens om att just utbildning är kanske den enskilt största frågan för att förbättra romers situation. Men det handlar inte bara om att ni ska välja mål som advokater eller poliser, det handlar också om vad samhället kan göra för att det ska bli enklare för era kompisar och era småsyskon och era barn att faktiskt fullfölja sina drömmar. Där kan ni behöva lite hjälp. Ni vet vilka vi är och hur ni kan kontakta oss. Vi lyssnar gärna vidare om ni har något ytterligare att säga. Skriv till oss och berätta om hur vi kan hjälpa er att förverkliga era drömmar. I framtiden, om cirka tio år ska folk kunna säga: Aha, du är rom. Och ni ska våga säga att ni är romer om ni tycker att den ni pratar med är värd att få veta det.

Vår uppgift är också att informera allmänheten om hur romer har det och om den romska historien. Ytterligare en uppgift är att se till att kommunerna gör mer. Det är ju kommunerna som har ansvaret för det som har att göra med skola och

utbildning och se till att ni får jobb. Idag gör kommunerna inte tillräckligt. Vi ska sparka kommunerna i baken. Vi har varit i vissa kommuner, men till andra har vi inte nått ända fram ännu, men vi har ju ytterligare en tid på oss att arbeta och vi hoppas att det arbetet ska fortsätta i någon form även när vi inte finns.

Susann Arnehed, Maria Leissner, Ammar Makboul och Fredrik Wikström.

Ungdomsstyrelsen

– Vi har länge stöttat det romska ungdomsförbundet, RUF. Vi har följt er verksamhet och vi vet att ni gör ett jätteviktigt arbete för alla ungdomar. Vi är en statlig myndighet som styrs av regeringen. Vi vill vara en kunskapsburen myndighet som alltid gör skillnad i alla de olika uppgifter som vi är engagerade i. Men det är ni som ska göra skillnad för er och era medlemmar i föreningslivet. Vår uppgift är att ge er de bästa förutsättningarna. Det är viktigt att vi lär oss något av er verksamhet.

Det finns elva bidragsformer. Vi ger organisationsstöd och projektstöd, sade Fredrik Wikström, enhetschef på Ungdomsstyrelsen.

Ammar Makboul arbetar särskilt med de nationella minoriteterna.

– Det finns tre särskilda stöd som riktar sig specifikt till de nationella minoriteterna, även om romer kan söka från de andra stöden vi har. Det ena är ett statsbidrag som vänder sig till riksorganisationerna. Då måste vissa villkor uppfyllas som att man har minst fem lokalföreningar och varit etablerad i två år. Så har vi ett treårigt regeringsuppdrag som handlar om att stödja jämställdhetsarbetet bland de nationella minoriteterna. Utgångspunkten är att det redan finns ett jämställdhetsarbete ute bland de nationella minoriteterna som behöver synliggöras, uppmuntras och stödjas. Den tredje satsningen som vi gör i samarbete med Delegationen för romska frågor är ett uppdrag som går ut på att göra en studie om unga ro-

mers livssituation, alltså hur bilden av unga romer i Sverige ser ut idag. Vilka utmaningar finns det? Och framförallt hur ser romska ungdomars egna berättelser ut? Myndigheter och andra institutioner har mycket statistik och vetande, men det finns inte så mycket samlad kunskap om just romska ungdomar, där de själva får komma till tals. Det är vad studien handlar om som nu ligger i slutfasen.

Fredrik Wikström talade om Ungdomsstyrelsens vision.

– För att förverkliga vår vision har vi tre medel eller fokusområden. Det handlar om att ha bra rutiner och regelverk kring de olika bidragsformerna. Man måste också ha en bra information och kommunikation. En dubbelriktad sådan. För att vi ska kunna bygga upp ett bra system för att fördela pengar måste vi lära oss någonting av de förutsättningar som finns ute i föreningslivet. Ni i föreningarna är våra viktigaste kunskapskällor för att vi ska kunna genomföra vårt uppdrag så bra som möjligt. Vi lägger ner väldigt mycket resurser på våra nya uppdrag. Det tredje medlet att förverkliga visionen är uppföljningen, utvärderingen och granskningen, att vi kan beskriva vilket mervärde som bidragen leder till och där har vi ett uppdrag att rapportera till regeringen vilka slags effekter och resultat som bidragen faktiskt leder till. Det är något som upprätthåller legitimiteten för systemet.

Fredrik Wikström talade om en sär-

skild projektsatsning som görs varje år.

– Man kan ansöka från den första januari till den sista april. Den satsningen heter fritid och organisering. Där är syftet att utveckla ungas fritid och organisering på mellankommunal eller nationell nivå. Det handlar om att ta tillvara de ungas perspektiv, där unga är delaktiga i verksamheten. Det handlar om verksamheter som bedrivs utanför de statsbidragsberättigade ungdomsorganisationerna. Även om undantag kan göras om man kan visa att man har ett samarbete mellan olika organisationer. Det är viktigt att organisationerna är demokratiskt uppbyggda, det är något som vi särskilt tittar på. Projektet ska vara verksamma i minst tre kommuner, för att vi ska få en viss spridning. Projektet måste ha en kommunal förankring, att det finns ett intresse från skolan eller andra delar av kommunen för projektet. Projektet måste vara tidsbegränsat. Under 2009 har projektet handlat om att bryta utanförskapet bland ungdomar. Att stärka kunskapsutvecklingen också. Därför ser vi gärna mer kunskapsinriktade projekt som också kartlägger behov, tar reda på önskingar på ett systematiskt sätt. Påbörja gärna nästa års ansökningar redan nu. Börja tänk, kör idéverkstad om hur ni kan öka engagemanget bland romska ungdomar. Vad vill ni förbättra? Varför vill ni förbättra och hur ska det gå till. Detta är frågor som ni måste börja ställa nu.

Allmänna Arvsfonden

Susann Arnehed Arvsfondsdelegationens kansli.

– Vi jobbar med att ge stöd till föreningslivet för nyskapande och utvecklande projekt. Det gör att det kan vara tufft att få för sådant som att starta en förening eller verksamhetsstöd. Men vi försöker att hitta olika vägar. Ibland kan det vara en ungdomsgrupp som vill göra någonting och att det finns en annan organisation som står bakom an-

sökan tills den här föreningen har byggt upp en stabilitet. Man kan få stöd för minst tre år. Vi har även en satsning som vänder sig till de lite äldre och barn som heter "Fördel barn" där man ska kunna utveckla modeller och metoder för att barn ska ha mer delaktighet och inflytande enligt Barnkonventionen. Den sträcker sig, och då går vi ifrån våra tidigare målgruppsindelningar, upp till när man är arton år.

Socialstyrelsen

Annika Öhqvist jobbar på socialtjänstavdelningen på Socialstyrelsen.

– Vi har en mycket bred verksamhet. De största huvudområdena är socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Vi har haft ett romskt projekt för ett par år sedan när vi undersökte hur det såg ut med romska barn i socialtjänsten. Då gick vi ut i landets kommuner och tittade på ett stort antal ärenden hur romska barn hade omhändertagits och så pratade vi med många kommuner och socialtjänster om deras kunskap om romer, hur de såg på arbetet med romer och romska barn och om deras kännedom om minoritetslagstiftningen. Slutsatsen blev att det saknas mycket kunskap om romer inom socialtjänsten. Man känner inte heller till minoritetslagstiftningen, det särskilda skydd som romer har att få behålla sin kultur till exempel när de blir omhändertagna eller vid andra insatser. Det är något som vi fortfarande funderar över, vad kan vi som nationell myn-

dighet göra för att höja kunskapen? Som ett led i det har jag nu blivit utsedd som samordnare för minoritetsfrågor. Det innebär att jag ska ha en överblick över det som rör minoriteter på myndigheten. Vi ska försöka identifiera ett projekt som vi ska kunna starta där vi tror att vi kan göra en skillnad. Vi måste tänka strategiskt nu. Vi ser också att det krävs ett särskilt fokus just på den romska gruppen. I det här arbetet vill vi också höra vad ni romer tycker att vi ska göra för att det ska bli bättre. Vi har också pengar. Vi har två olika statsbidrag. Ett till frivilligorganisationer inom det sociala området, med målgruppen barn och unga eller motverka våld mot kvinnor eller alkohol- och drogprevention. Det finns ett antal regler kring dessa bidrag som att det måste vara etablerade och demokratiska organisationer, men det finns möjligheter till undantag och reglerna håller på att ses över. Det är på hösten som man söker.

Gå in på vår hemsida www.socialstyrelsen.se och se om ni har möjlighet att söka. Sedan finns det ett annat anslag som är mer av projektbidrag som inte går direkt till organisationer som organisationsstöd utan om en organisation har en jättebra idé, det kan vara en liten organisation som har en god idé. Det finns också möjlighet att få hjälp vid själva projekteringen. Det går att diskutera med oss. Ta gärna kontakt med Åke Zettreus som har en särskild blick och tanke för romer och deras behov.

Forum för levande historia

Joakim von Scheele är programansvarig på Forum för levande historia.

– Vi är ett kunskapscenter kan man säga, som riktar sig främst till ungdomar och skola. Vi lyfter fram frågor som rör människors likavärde. Vi arbetar för tolerans i samhället och naturligtvis också med mänskliga rättigheter och demokrati. Framför allt vill vi väcka dialog, vi vill skaka om Sverige, både makthavare och andra, genom att presentera en hel del obehagliga sanningar. Vi använder oss av de mörkaste sidorna av historien, som Förintelsen under andra världskriget. Vi vill få igång en diskussion där man ställs inför sina egna fördomar. Fördomar finns överallt i

samhället. Romerna var en av grupperna som drabbades hårdast av den rasistiska terrorn och mordandet under andra världskriget. Man räknar med att upp mot en halv miljon romer mördades enbart för att de var romer. Romer fick ett erkännande först på åttio-talet att de som grupp drabbats av nazisternas terror. Hur påverkar det den romska gruppen idag? Vilket förtröende har man för myndigheter och så vidare? Vi har behandlat romerna mycket illa sedan andra världskriget fram till idag.

Tillsammans med högskolan i Trollhättan har Forum för levande historia och Romani Studies Institute intervjut äldre romer om deras upplevel-

ser under andra världskriget.

– Det är en grupp människor som är mycket gamla och snart inte orkar prata om det som har hänt. Vi har gjort femton intervjuer som har videofilmats och dokumenterats för framtiden. Delar av detta kommer att finnas upplagt på vår hemsida. Liknande projekt håller just nu på att

slutföras som handlar om resandefolket, om hur de drabbades av efterkrigstidens svenska politik. De blev mycket hårt utsatta för det rashygieniska perspektivet, då man steriliserade människor och omhändertog barn. Det är en mörk del av den svenska historien som det är viktigt att lyfta fram. Vi har intervjuat ett tiotal resande om deras erfarenheter från den här tiden.

Vi jobbar kontinuerligt med romska frågor. Bland annat var vi med och

stödde en del av den stora forskningskonferens som hölls i mars på Stockholms universitet. Den handlade bland annat om romerna och Förintelsen. Ett område där det finns lite forskning. Nästan ingen alls. Vi forskar inte själva, men vi vill gärna dra igång forskning, få andra att bedriva den. Vi har samarbetat med É Romani Glinda kring en fotoutställning om vad som hände med romerna i Transnistrien. Vi jobbar också med att försöka tillgängliggöra de här

intervjuerna jag nämnde tidigare. Kanske göra en enkel publikation som kan spridas. Vi funderar också på att tillsammans med Delegationen för romska frågor och É Romani Glinda göra en vandringsutställning som belyser vad som hände romerna under Förintelsen, men också vad som hände romerna i Sverige under efterkrigstiden, under folkhemsbygget fram till idag. En utställning som enkelt skulle kunna visas på många platser i Sverige.

Skolverket

Mats Wennerholm från Skolverket talade om sitt engagemang. Han har i många år arbetat med romer.

– Jag har förmånen att få jobba ihop med några av de romska lärare som finns här idag. Det är jättekul! Jag lär mig en hel del om förutsättningarna för romsk undervisning och romska barns förutsättningar i Sverige. Men framförallt är det bra för Skolverket. En sak som har slagit mig är att ni romer verkar ha så kul. Vi har gjort många rapporter och alla kommer fram till att det behövs mer undervisning, fler lärare och fler läromedel. Just fler lärare av romskt ursprung är det allra viktigaste. Det finns alldeles för få utexaminerade

romska lärare med fast anställning. Jag vill att ni romska ungdomar som är här idag inte blir advokater, arkitekter och poliser utan ni ska bli lärare givetvis så att ni kan se till att ännu fler ungdomar får bra utbildning och möjlighet till dessa yrken. Det vi håller på med just nu är att se till att det blir mer läromedel på romska språk till romer. Det är ett uppdrag som kommer från regeringen. Just nu arbetar vi med tre romska varieteter och går det bra gör vi det på två andra varieteter också. Modersmålslärarna kommer att få hjälp att undervisa med dessa böcker. Därför gör vi ett metodmaterial. Detta kommer att bli klart i år. Vi tar också fram för-

äldramaterial, vi gör sagoböcker, bild- och ljudordlistor som kommer att finnas på nätet. Det kommer en skolgrammatik och vi kommer att samla länkar på nätet som är bra för er som är intresserade av utbildning och romska språk.

Södertörns högskola

Christina Rodell Olgac är lärare och forskare på Södertörns högskola.

– Södertörns högskola har en stor grupp studenter som är flerspråkiga, som kanske är födda i ett annat land eller har föräldrar eller släktingar som kommer från en annan del av världen. Vi har en lärarutbildning. För att romska barn ska lyckas i skolan behövs det lärare förstås och vår lärarutbildning har ett flerårigt samarbete med romer. Vi är den enda lärarutbildningen med obligatoriska kurser om de nationella minoriteterna. Jag undervisar på dessa kurser och det som slår mig när jag möter lärarstudenterna är att dessa unga människor har gått i skolan under 2000-talet, men vet ingenting om de nationella minoriteterna. De blir chockade över att upptäcka Sveriges historia utifrån minoriteternas perspektiv. En del har frågat mig: Varför får vi inte veta detta förrän i högskolan? Dessa kurser är mycket uppskattade. Studenterna är mycket intresserade av

frågorna kring de nationella minoriteterna. De vill verkligen kunna förändra situationen när de blivit lärare. Det är även något som kommer att påverka romska barns situation i skolan att läraren tar upp romska frågor och knyter an till de erfarenheter som barnen och ungdomarna har med sig till skolan så att man inte är osynlig.

Det forskas också på högskolan. Principen är att vi försöker forska tillsammans med romer inte om romer. Vi har en kurs som är ganska unik i landet om romsk historia. Det är en kurs som går på halvfart i tio veckor. Där har vi både romska och icke-romska föreläsare. Vi ska diskutera hur den här utbildningen kan komma andra till del ute i landet, kanske som distanskurs. Vi använder oss av rätten att göra undantag för studenter som kanske inte fullföljt sin gymnasieutbildning. Då kan man söka dispens. Vi har sett att de romska studenter som vi har haft de senaste tre åren har använt kursen som en

dörröppnare till högre studier. Från den kursen kan man söka sig till andra fristående kurser.

Välkomna till oss om ni vill bli lärare. Ni kommer att känna er hemma hos oss. Vi har så många olika språk att romani chib blir bara ännu ett språk och många av er är ju också flerspråkiga. Om det blir en romsk modersmålslärarutbildning har vi erfarenheter som kan vara värdefulla i utformandet. Vi är beredda att ta hand om den om vi får uppdraget.

